

بسم الله الرحمن الرحيم

روحیه جمعی و احساس مسئولیت

(ترجمه)

یکی از موضوعات مهم و مسائل اساسی در اسلام، مسأله «کار گروهی» و «روح جمعی» در میان مسلمانان و جامعه اسلامی است. اسلام همواره تأکید زیادی بر تقویت روح جمعی میان مسلمانان و ایجاد احساس مسئولیت در قبال دیگران داشته است؛ رویکردی که نقطه مقابل اندیشه سرمایه‌داری است که گرایش فردگرایانه دارد و با روحیه جمعی در تضاد است؛ پس در سخن رسول الله ﷺ بیندیشید که فرمود:

«مَثَلُ الْقَائِمِ عَلَى حُدُودِ اللَّهِ وَالْوَأَقِ فِيهَا كَمَثَلِ قَوْمٍ اسْتَهَمُوا عَلَى سَفِينَةٍ فَأَصَابَ بَعْضُهُمْ أَعْلَاهَا وَبَعْضُهُمْ أَسْفَلَهَا، فَكَانَ الَّذِينَ فِي أَسْفَلِهَا إِذَا اسْتَقَوْا مِنَ الْمَاءِ مَرُّوا عَلَى مَنْ فَوْقَهُمْ فَقَالُوا: لَوْ أَنَا خَرَفْنَا فِي نَصِيبِنَا خَرَفًا وَلَمْ نُؤْذِ مَنْ فَوْقَنَا. فَإِنْ يَتْرُكُوهُمْ وَمَا أَرَادُوا هَلَكُوا جَمِيعًا، وَإِنْ أَخَذُوا عَلَى أَيْدِيهِمْ نَجَوْا وَنَجَوْا جَمِيعًا» (رواه البخاری)

ترجمه: مثل کسی که حدود الله را رعایت می‌کند و کسی که آن را زیر پا می‌گذارد، مانند گروهی است که بر سوار شدن بر کشتی قرعه زدند. پس برخی از آن‌ها در طبقه بالای کشتی قرار گرفتند و برخی در طبقه پایین. آنان که در طبقه پایین بودند، هرگاه می‌خواستند آب بگیرند، از کنار اهل طبقه بالا عبور می‌کردند. پس گفتند: اگر ما در سهم خود سوراخی ایجاد کنیم (تا مستقیم از دریا آب بگیریم)، دیگر مزاحم اهل طبقه بالا نخواهیم شد. پس اگر آن‌ها را به حال خود بگذارند (و مانع‌شان نشوند)، همگی هلاک می‌شوند و اگر دس‌تشان را بگیرند (و از این کار بازدارند)، هم خودشان نجات می‌یابند و هم همه نجات خواهند یافت.

این حدیث نبوی به‌زیبایی مفهوم را از طریق یک تصویر واضح و قابل فهم بیان کرده است، به‌طوری که هر کس آن را تصور کند، به عمق و درستی این سخن پی می‌برد. این حدیث سرنوشت فرد را به سرنوشت جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کند، گره زده است؛ یعنی یا همه با هم نجات پیدا می‌کنند یا همه با هم نابود می‌شوند. این دیدگاه برخلاف تفکر سرمایه‌داری است که بر فردگرایی تأکید دارد تا جایی که این باور را در ذهن پیروان خود جا انداخته است که «اگر در کاری که به تو مربوط نیست دخالت کنی، نتیجه‌اش برایت ناخوشایند خواهد بود»

به همین دلیل، در جوامع غربی می‌بینیم که جرایم و مفسدات در برابر دیدگان مردم و در میان جمعیت رخ می‌دهد، بدون اینکه کسی برای یاری مظلوم یا جلوگیری از ظالم مداخله کند. قاتل، کسی را می‌کشد؛ زناکار، به ناحق به کسی تعرض می‌کند و دزد، اموال مردم را می‌برد؛ در حالی که مردم اطراف آن‌ها فقط نگاه می‌کنند و حتی گاهی صحنه را برای یادگاری یا سرگرمی فیلم‌برداری می‌کنند. مجرم (قاتل، دزد یا زناکار) تنها کسی که ممکن است از او حساب ببرد، پلیس و نیروهای امنیتی است. بنابراین، حضور یا عدم حضور مردم برای او هیچ اهمیتی ندارد، مادامی که در میان آن‌ها مأمور پلیس یا فردی از نیروهای امنیتی حضور نداشته باشد.

چه صحنه‌های دردناکی که دوربین‌ها ضبط کرده‌اند و هزاران نفر آن‌ها را دیده‌اند؛ صحنه‌هایی که در آن زنی ضعیف یا کودکی بی‌پناه به طرز وحشیانه‌ای کشته یا شکنجه می‌شود، اما هیچ‌کس حتا قدمی برای کمک بر نمی‌دارد و مردم به سادگی از کنار آن می‌گذرند، گویی که هیچ اتفاقی نیفتاده است! این وضعیت نتیجه‌ی تفکر فردگرایانه و نگاه شخص‌محورانه‌ای است که سرمایه‌داری در جوامع

غربی نهادینه کرده است تا جایی که مردم به این باور رسیده‌اند که کسی حق ندارد در امور شخصی دیگری دخالت کند و خودشان نیز نباید در مسائل دیگران دخالت کنند.

اما دین اسلام، که دینی استوار و راستین است، بر تقویت روحیه همبستگی و احساس مسئولیت نسبت به دیگران تأکید کرده است. اسلام از مسلمان خواسته است که به نیکی فرمان دهد و از بدی نهی کند، هر جا که آن را ببیند و اگر توانست، با دست خود جلوی بدی را بگیرد؛ نه اینکه از کنار آن بی‌تفاوت بگذرد و هیچ اقدامی نکند.

از عبدالله بن عمر (رضی الله عنهما) روایت است که پیامبر ﷺ فرمود:

«أَلَا كَلُّكُمْ رَاعٍ، وَكَلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، فَالْأَمِيرُ الَّذِي عَلَى النَّاسِ رَاعٍ، وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، وَالرَّجُلُ رَاعٍ عَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ، وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْهُمْ، وَالْمَرْأَةُ رَاعِيَةٌ عَلَى بَيْتِ بَعْلِهَا وَوَلَدِهِ، وَهِيَ مَسْئُولَةٌ عَنْهُمْ، وَالْعَبْدُ رَاعٍ عَلَى مَالِ سَيِّدِهِ وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْهُ، أَلَا فَكَلُّكُمْ رَاعٍ، وَكَلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ» (رواه بخاری و مسلم)

ترجمه: بدانید که هر یک از شما نگهبان است و هر یک از شما درباره زیر دستان خود مسئول است. پس حاکم، نگهبان مردم است و درباره رعیت خود مسئول است. مرد، نگهبان خانواده‌اش است و درباره آن‌ها مسئول است. زن، نگهبان خانه شوهر و فرزندان است و درباره آن‌ها مسئول است. بنده، نگهبان مال صاحبش است و درباره آن مسئول است. پس بدانید که هر یک از شما نگهبان است و هر یک از شما درباره زیر دستان خود مسئول است.

این حدیث احساس مسئولیت نسبت به دیگران را تقویت می‌کند؛ زیرا هر فرد جامعه را نسبت به دیگران مسئول دانسته است. این یک وضعیت منحصر به فرد در روابط اجتماعی به شمار می‌رود.

و سخن خود را با حدیثی از رسول الله ﷺ به پایان می‌برم که بر مسلمان واجب کرده است مسئولیت برادر خود را بر عهده بگیرد؛ خواه ظالم باشد یا مظلوم. اسلام به مسلمان اجازه نداده است که اگر برادرش مظلوم بود، او را رها کند یا اگر ظالم بود، از او بی‌زاری جوید. این دستور، احساس مسئولیت و روحیه همبستگی را به شکل عمیق در ذهن مسلمانان نهادینه می‌کند.

عن أنس رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ: «أَنْصُرُ أَخَاكَ ظَالِمًا أَوْ مَظْلُومًا»، فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنْصُرُهُ إِذَا كَانَ مَظْلُومًا، أَوْ رَأَيْتَ إِذَا كَانَ ظَالِمًا، كَيْفَ أَنْصُرُهُ؟ قَالَ: «تَحْجُزُهُ أَوْ تَمْنَعُهُ مِنَ الظُّلْمِ فَإِنَّ ذَلِكَ نَصْرُهُ» (رواه بخاری)

ترجمه: از انس (رضی الله عنه) روایت است که رسول الله ﷺ فرمود: برادرت را یاری کن، خواه ظالم باشد یا مظلوم. مردی گفت: ای رسول الله! اگر مظلوم باشد، او را یاری می‌کنم، اما اگر ظالم باشد، چگونه او را یاری کنم؟ فرمود: او را از ظلم بازداري یا مانع او از ظلم شوی، این همان یاری اوست.

نویسنده: مهندس باهر صالح

مترجم: پارسا امیدی

8 رمضان 1446 ه.ق.

7 مارچ 2025 م.